

Socialutskottets yttrande 2019/20:SoU3y

Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet

Till justitieutskottet

Justitieutskottet har beslutat att ge socialutskottet tillfälle att yttra sig över proposition 2019/20:131 Ökat skydd mot hedersrelaterad brottslighet och motioner i de delar som berör socialutskottet.

Socialutskottet begränsar sitt yttrande till frågor om utreseförbud och motionerna 2019/20:3588 av Johan Forssell m.fl. (M) yrkande 2 och 2019/20:3560 av Linda Westerlund Snecker m.fl. (V) yrkandena 1 och 2. Motionsyrkandena rör frågor om skäl för utreseförbud och kriterier för riskbedömning om utreseförbud.

Socialutskottet anser att justitieutskottet bör tillstyrka propositionen i berörda delar och avstyrka motionsyrkandena. I yttrandet finns två avvikande meningar (M, SD, V, KD).

Utskottets överväganden

Propositionen

Regeringen föreslår ett utreseförbud som ska skydda barn från att föras utomlands i syfte att ingå barnäktenskap eller att könsstympas. Ett utreseförbud ska utgöra dels hinder mot att utfärda pass, dels skäl för att återkalla pass. Det ska vara straffbart att föra ut ett barn ur Sverige i strid med ett utreseförbud. I denna del föreslås ändringar i lagen om vård av unga (LVU), socialtjänstlagen, lag om allmänna förvaltningsdomstolar och passlagen.

Skäl för utreseförbud

Regeringen anför (s. 68 f.) att det förekommer att barn med anknytning till Sverige förs utomlands även i andra syften än äktenskap och könsstympning och i samband därmed riskerar att fara illa. Exempelvis händer det att barn och unga skickas utomlands för att placeras i koranskolor eller i uppfostringsskolor. En ordning som enbart tar sikte på äktenskap och könsstympning innebär enligt regeringen till viss del att en särlösning införs för just dessa företeelser. En reglering med ett vidare tillämpningsområde som även omfattar personer som kan fara illa på något annat sätt kan enligt regeringen å andra sidan innebära svårigheter eftersom gränsdragningen mellan det brottsliga och det tillåtna i sådana fall kan vara otydlig. Det kan enligt regeringen dock inte uteslutas att ett mer generellt tillämpningsområde kan bli aktuellt i framtiden. En sådan fråga behöver då hanteras i särskild ordning. Mot denna bakgrund föreslår regeringen, i likhet med utredningen, att utreseförbud ska kunna meddelas för resor som syftar till att den unge utsätts för äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse eller könsstympning. Begreppet äktenskapsliknande förbindelse har samma innebörd som i 4 kap. 4 c § andra stycket brottsbalken.

Kriterier för riskbedömning

Regeringen föreslår (s. 64 f.) att om det finns en påtaglig risk för att någon som är under 18 år förs utomlands eller lämnar Sverige i syfte att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse eller könsstympas ska han eller hon förbjudas att lämna Sverige (utreseförbud).

Regeringen anför (s. 70 f.) att risknivån påtaglig risk gäller redan i dag för vård enligt både 2 och 3 §§ LVU och att socialnämnderna och domstolarna således är vana vid att göra bedömningar kopplade till denna nivå, vilket enligt regeringen kommer att underlätta för tillämpningen av utreseförbudet. Regeringen anför att enligt utredningen kan risk för bortförande föreligga om det t.ex. finns uppgifter med viss konkretion vilka har lämnats av barnet själv eller av barnets familj, släkt eller bekanta. Även uppgifter från det allmänna såsom förskola, skola, hälso- och sjukvården men även från

frivilligorganisationer kan läggas till grund för att det finns en risk för att barnet förs utomlands för att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse eller könsstympas. Enligt regeringens mening stämmer den beskrivningen i stort överens med vad som anges i förarbetena om innebörden av rekvisitet påtaglig risk. Mot denna bakgrund anser regeringen att för att utreseförbud ska kunna meddelas måste risken för att barnet förs utomlands eller lämnar Sverige i syfte att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse eller könsstympas vara påtaglig. Det innebär att det måste föreligga konkreta omständigheter som talar för en risk för att barnet förs utomlands eller lämnar Sverige i de angivna syftena. Subjektiva antaganden om en sådan risk eller ovidkommande omständigheter, t.ex. samhällsvärderingar eller inställning i trosfrågor, får enligt regeringen inte läggas till grund för utreseförbud. Det får enligt regeringen inte heller vara fråga om en obetydlig, oklar eller avlägsen risk. Riskbedömningen tar sikte på andra förhållanden än i 2 och 3 §§ LVU. Ordningen för riskbedömningen kan dock enligt regeringen i övrigt förutses ske på samma sätt som vid tvångsvård enligt 2 eller 3 § LVU. Något krav på att ett bortförande ska vara menligt för barnet uppställs inte eftersom det enligt regeringen redan ligger i sakens natur att det är skadligt för barn att föras utomlands eller lämna Sverige för att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse eller könsstympas.

Motionerna

Skäl för utreseförbud

I kommittémotion 2019/20:3588 av Johan Forssell m.fl. (M) föreslås i yrkande 2 ett tillkännagivande om att regeringen bör se över om ytterligare omständigheter bör utgöra skäl för utreseförbud. Motionärerna hänvisar till att flera remissinstanser lyfter behovet av att utreseförbud kan behöva meddelas för resor med andra syften än äktenskap och könsstympning.

Kriterier för riskbedömning

I kommittémotion 2019/20:3560 av Linda Westerlund Snecker m.fl. (V) yrkande 1 föreslås att riksdagen ska avslå propositionen i den del som handlar om ett utreseförbud. I yrkande 2 föreslås ett tillkännagivande om att regeringen bör återkomma med ett förslag om utreseförbud där kriterierna för riskbedömning enligt den föreslagna bestämmelsen tydliggörs. Motionärerna anför att den riskbedömning som socialtjänst och domstol ska göra när det gäller ett eventuellt utreseförbud skiljer sig påtagligt från den riskbedömning som ska göras när det handlar om tvångsvård enligt LVU. Motionärerna anför att kriterierna för riskbedömning enligt den föreslagna bestämmelsen om utreseförbud därför bör tydliggöras ytterligare.

Tidigare behandling i socialutskottet

Utskottet behandlade i betänkande 2018/19:SoU9 (s. 60) ett motionsyrkande om att socialnämnden bör ges rätt att besluta om utreseförbud om det är nödvändigt för att skydda ett barn från könsstympning, tvångsäktenskap eller liknande övergrepp. Utskottet konstaterade att det både i överenskommelsen i januari 2019 och i regeringsförklaringen bl.a. framkommit att kompetensen om och arbetet mot hedersrelaterat våld ska öka samt att det behövdes ett tydligt barnrättsperspektiv i arbetet mot hedersförtrycket. Utskottet lyfte även fram att regeringen i januari 2018 ingick en överenskommelse med Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) som bl.a. omfattade socialtjänstens arbete med att stödja personer som är utsatta för hedersrelaterat våld och förtryck samt barnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning. Vidare anförde utskottet att länsstyrelserna har i uppdrag att stödja regionala resurscentrum för barn och vuxna som är utsatta eller riskerar att utsättas för våld av närstående eller hedersrelaterat våld och förtryck. Utskottet var inte berett att ta något initiativ med anledning av motionsyrkandet. Motionen avstyrktes. Riksdagen följde utskottet (rskr. 2018/19:187).

Socialutskottets ställningstagande

Socialutskottet konstaterar att syftet med den föreslagna regleringen om utreseförbud är att skydda barn från att föras utomlands i syfte att ingå barnäktenskap eller att könsstympas. Socialutskottet ser positivt på de lagändringar som regeringen föreslår och ställer sig bakom propositionen i de delar som rör utskottets beredningsområde.

Regeringen anför att det förekommer att barn med anknytning till Sverige förs utomlands även i andra syften än äktenskap och könsstympning och i samband därmed riskerar att fara illa. Socialutskottet anser i likhet med regeringen att en ordning som enbart tar sikte på äktenskap och könsstympning till viss del innebär att en särlösning införs för just dessa företeelser men delar regeringens uppfattning att en reglering med ett vidare tillämpningsområde å andra sidan kan innebära svårigheter eftersom gränsdragningen mellan det brottsliga och det tillåtna i sådana fall kan vara otydlig. Socialutskottet noterar vidare att det enligt regeringen dock inte kan uteslutas att ett mer generellt tillämpningsområde kan bli aktuellt i framtiden. Socialutskottet instämmer med regeringen att en sådan fråga då behöver hanteras i särskild ordning.

När det gäller yrkandet om att regeringen bör återkomma med ett förslag om utreseförbud där kriterierna för riskbedömning enligt den föreslagna bestämmelsen tydliggörs vill socialutskottet påminna om att risknivån påtaglig risk gäller redan i dag för vård enligt både 2 och 3 §§ LVU. Regeringen anför att socialnämnderna och domstolarna således är vana vid att göra bedömningar kopplade till denna nivå, vilket regeringen menar kommer att underlätta för tillämpningen av utreseförbudet. Socialutskottet delar regeringens bedömning. Som regeringen påpekar tar riskbedömningen sikte på andra förhållanden än i 2 och 3 §§ LVU. I likhet med regeringen anser socialutskottet att ordningen

för riskbedömningen dock i övrigt kan förutses ske på samma sätt som vid tvångsvård enligt 2 eller 3 § LVU.

Sammanfattningsvis anser socialutskottet således att justitieutskottet bör tillstyrka propositionen i de delar som rör socialutskottets beredningsområde och avstyrka motionerna 2019/20:3588 (M) yrkande 2 och 2019/20:3560 (V) yrkandena 1 och 2.

Stockholm den 7 maj 2020

På socialutskottets vägnar

Acko Ankarberg Johansson

Följande ledamöter har deltagit i beslutet: Acko Ankarberg Johansson (KD), Sofia Nilsson (C), Karin Rågsjö (V), Karin Enström (M), Maria Stockhaus (M), Cecilie Tenfjord Toftby (M), Maria Nilsson (L), Annelie Karlsson (S), Hans Ekström (S), Isak From (S), Lawen Redar (S), Leif Nysmed (S), Angelika Bengtsson (SD), Mikael Strandman (SD), Robert Stenkvist (SD), Larry Söder (KD) och Emma Hult (MP).

Avvikande meningar

1. Skäl för utreseförbud (M, SD, KD)

Acko Ankarberg Johansson (KD), Karin Enström (M), Maria Stockhaus (M), Cecilie Tenfjord Toftby (M), Angelika Bengtsson (SD), Mikael Strandman (SD), Robert Stenkvist (SD) och Larry Söder (KD) anför:

Vi anser att det är positivt att regeringen föreslår ett utreseförbud som ska skydda barn från att föras utomlands i syfte att ingå barnäktenskap eller att könsstympas. Utreseförbud och tillfälligt utreseförbud kommer enligt vår uppfattning att vara viktiga verktyg för att skydda barn som riskerar att föras utomlands för att ingå barnäktenskap eller könsstympas. Flera remissinstanser lyfter dock behovet av att utreseförbud kan behöva meddelas även för resor med andra syften än äktenskap och könsstympning. Det kan vara barn som riskerar att föras utomlands för omvändelseförsök på grund av sin sexuella läggning eller könsidentitet, uppfostringsresor eller barn som är på väg att föras till ett krigsområde eller till en miljö som bedöms som skadlig. För att verktyget utreseförbud och tillfälligt utreseförbud ska kunna vara effektivt för att skydda barn från att fara illa och utsättas för hedersrelaterad brottslighet påpekar flera remissinstanser att fler omständigheter bör utgöra skäl för att meddela utreseförbud. Vi delar denna bedömning och anser att det inte kan uteslutas att ett mer generellt tillämpningsområde kan bli nödvändigt. Vår uppfattning är därför att regeringen bör se över behovet av ett vidare tillämpningsområde utöver det som föreslås i propositionen för utreseförbud och tillfälligt utreseförbud.

Enligt vår mening bör justitieutskottet tillstyrka motion 2019/20:3588 (M) yrkande 2.

2. Kriterier för riskbedömning (V)

Karin Rågsjö (V) anför:

Jag är överlag positiv till regeringens förslag men har dock vissa invändningar i den del som handlar om ett utreseförbud. Jag delar regeringens bedömning att de barn som löper risk att föras utomlands för att giftas bort eller könsstympas behöver få ett bättre skydd än vad de har i dag. I likhet med Advokatsamfundet kan jag dock konstatera att ett utreseförbud är en mycket ingripande åtgärd mot det enskilda barnet. Enligt min mening är det därför av yttersta vikt att ett sådant förbud utformas och tillämpas med beaktande av legalitetsprincipen och förbudet mot diskriminering. Jag delar

Advokatsamfundets uppfattning att grunderna för ett utreseförbud måste tydliggöras, vilket kan ske i form av ett exemplifierande i förarbetena av vilka omständigheter som ska vara av relevans vid riskbedömningen. På detta sätt motverkas enligt min mening utrymmet för godtycklighet i rättstillämpningen, men också i exempelvis skolans, sjukvårdens och socialtjänstens arbete, där det annars finns risk för att individer kartläggs och bevakas på ett diskriminerande sätt. Jag anser att den riskbedömning som socialtjänst och domstol ska göra när det gäller ett eventuellt utreseförbud skiljer sig påtagligt från den riskbedömning som ska göras när det handlar om tvångsvård enligt LVU. Min uppfattning är därför att kriterierna för riskbedömning enligt den föreslagna bestämmelsen om utreseförbud bör tydliggöras ytterligare.

Sammanfattningsvis anser jag således att justitieutskottet bör avstyrka propositionen i den del som rör frågan om utreseförbud samt tillstyrka motion 2019/20:3560 (V) yrkandena 1 och 2.